

Науково-дослідний інститут приватного права
і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України

Юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет
імені Василя Стефаника»

**Корпоративне право України
та інших європейських країн:
шляхи гармонізації**

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
за матеріалами Міжнародної
науково-практичної
конференції**

2-3 жовтня 2015 року

м. Івано-Франківськ, 2015

УДК 347(477)(082)
ББК 67.9 (4Укр)404я43
К68

Рекомендовано до друку Вченою Радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г.Бурчака НАПрН України (протокол № 10 від 25 листопада 2015 року)

Редакційна колегія:

- В.В. Луць** – академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва ім. академіка Ф.Г.Бурчака НАПрН України;
- О.Д.Крупчан** – доктор юридичних наук, академік НАПрН України, директор НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України
- В.А. Васильєва** – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права Юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаніка»

К68 Корпоративне право України та інших європейських країн: шляхи гармонізації [текст]: Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (2-3 жовтня 2015 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф.Г.Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В.В.Луця. – Івано-Франківськ, 2015. - 321 с.

У збірник включені тези наукових доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції, організованої Лабораторією проблем корпоративного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г.Бурчака НАПрН України спільно з Юридичним інститутом Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаніка та проведеною у м. Івано-Франківську 2-3 жовтня 2015 р. У тезах доповідей висвітлюються результати наукових досліджень порівняльно-правової характеристики корпоративного права України та інших європейських країн.

Для студентів, слухачів, курсантів юридичних факультетів, науковців, практичних працівників та всіх зацікавлених осіб.

© Науково-дослідний Інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г.Бурчака НАПрН України, 2015

© Юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаніка», 2015

Сіщук Л.В.

*кандидат юридичних наук, науковий
співробітник Лабораторії проблем
корпоративного права НДІ приватного
права і підприємництва імені акад.
Ф.Г.Бурчака НАПрН України*

ВІДЧУЖЕННЯ ЧАСТКИ ТА ВИХІД З ТОВАРИСТВА: ПОРІВНЯЛЬНО- ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВИХ КОНСТРУКЦІЙ

Ефективність правового регулювання порядку функціонування господарських товариств не вимірюється тільки нормами, що визначають правовий статус господарського товариства, особливості корпоративного управління окремих організаційно-правових форм господарських товариств або комплексну наповненість суб'єктивного корпоративного права, що виникає у засновника (учасника) при створенні чи вступі до товариства. Інвестор, вкладаючи інвестиційний ресурс в об'єкт інвестування, звичайно, здійснює таку діяльність з метою отримання прибутку та розвитку обраного напрямку підприємницької діяльності. Тим не менш, важливою для інвестора є можливість виведення власних активів з обраної сфери підприємництва у будь-який час, що може зумовлюватися різноманітними факторами (соціальними, економічними, правовими тощо).

Згідно чинного законодавства, учасник господарського товариства має право вийти із складу учасників з власної ініціативи через застосування таких правових конструкцій, як відчуження частки у статутному капіталі і вихід з товариства. Вибір способу виведення активів залежить тільки від волі та волевиявлення учасника господарського товариства. Відмінність між зазначеними способами полягає у тому, що вихід з товариства є одностороннім правочином, спрямованим на припинення корпоративних відносин між учасником і товариством незалежно від згоди інших

учасників чи самого товариства, що вчиняється шляхом подання заяви про вихід, а відчуження частки здійснюється учасником шляхом укладення договору, що зумовлює перехід корпоративних прав від учасника товариства до інших учасників, самого товариства чи третіх осіб, якщо законом чи статутом не передбачено обмежень щодо оборотоздатності частки. Правовою формою реалізації права на вихід з товариства є заява, а права на відчуження частки – договір. Відмінність передбачається й у порядку виходу з товариства та порядку відчуження частки, що визначається законом і установчими документами товариства. Водночас, як показує правозастосовна і судова практика, при застосування тієї чи іншої правової конструкції досить часто виникають одні і ті ж правові питання щодо порядку реалізації права на вихід із складу учасників товариства, а саме йде мова про визначення моменту припинення корпоративних відносин між учасником і товариством та правових наслідків такого виходу. Для прикладу, розглянемо особливості виходу учасника і відчуження частки у товаристві з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ).

Момент виходу з товариства / відчуження частки. Як у правозастосовній діяльності відсутній єдиний механізм визначення моменту, з якого особа припиняє свою участь у товаристві, так й у науковій літературі склалося три підходи до визначення моменту виходу з товариства / відчуження частки, а саме: 1) права і обов'язки учасника товариства припиняються з моменту державної реєстрації змін до установчих документів; 2) моментом виходу з товариства / відчуження частки є момент прийняття рішення про внесення змін до установчих документів; 3) моментом виходу з товариства / відчуження частки є момент укладення договору про відчуження частки / подання заяви про вихід.

У ТОВ учасник має право вийти з товариства, повідомивши про свій вихід не пізніше ніж за три місяці до виходу, що передбачено ст. 148 ЦК. В установчих документах може передбачатися інший строк, впродовж якого учасник має право вийти з товариства. Повідомлення про вихід оформлюється у вигляді рішення учасника – юридичної особи або, як правило, нотаріально посвід-

ченої заяви учасника – фізичної особи та надсилається на адресу товариства або подається безпосередньо через виконавчий орган товариства, який має право скликати позачергові збори та ініціювати (на підставі заяви про вихід) винесення на порядок денний питання про вихід учасника з товариства. Згідно нормативних положень, на загальних зборах вносяться зміни до установчих документів у зв'язку із зміною складу учасників, приймається рішення про зменшення статутного капіталу товариства або про внесення додаткових вкладів іншими учасниками у розмірі частки учасника, що вибув, після чого здійснюється реєстрація зазначених змін у Єдиному державному реєстрі (далі – ЄДР) (ст. ст. 88, 89, 143, п. 2 ч. 4 ст. 145 ЦК). Наведені вимоги закону зумовлюють неоднозначність застосування норм на практиці, а саме визначення моментом виходу: 1) день подання заяви про вихід; 2) день закінчення строку повідомлення товариства про вихід; 3) день проведення загальних зборів, на яких розглядалося питання виходу учасника з товариства; 4) день державної реєстрації змін до установчих документів у ЄДР.

При відчуженні частки учасник ТОВ має право продати чи іншим чином відступити свою частку у статутному капіталі одному або кільком учасникам цього товариства, самому товариству або третім особам, якщо у статуті товариства не міститься заборони відчуження частки останнім. Відчуження частки оформлюється договором купівлі-продажу, міни, дарування чи іншими договірними конструкціями на вибір учасника. З метою захисту корпоративних прав учасників товариства в імперативному порядку передбачено переважне право учасників на купівлю частки учасника, який її відчужує (ст. 147 ЦК). Проте законодавством не визначено моменту переходу корпоративних прав від учасника до набувача частки за договором, що призвело до виокремлення різnorідних позицій. Зокрема, у договорах часто прописуються положення, що права і обов'язки учасника припиняються з моменту укладення договору, а у набувача ці ж права і обов'язки виникають з моменту внесення змін до статуту і державного реєстру. Якщо звернутися до теорії права, то слід зауважити, що

суб'єктивні права і обов'язки або переходять від одних суб'єктів правовідношення до інших або припиняються в залежності від юридичних підстав, що зумовлюють виникнення, зміну чи припинення правовідношення. Правовідношення має чітко визначену структуру: об'єкт, суб'єкт і зміст, що за відсутності одного із зазначених елементів зумовлює припинення такого правовідношення. Тому слушним є твердження В. А. Белова, що права та обов'язки не можуть існувати самі по собі, незалежно від суб'єктів. Всяке суб'єктивне право нерозривно пов'язане з його суб'єктом і не може існувати (хоча б теоретично) момент часу, коли право існує, але нікому не належить [1]. Наведений аргумент є свідченням необхідності вироблення механізму, за якого сингулярне правонаступництво, що виникає при укладенні договорів, зумовлювало б перехід корпоративних прав за договором в один момент часу.

Таким чином, якщо проаналізувати наведені вище підходи до визначення моменту виходу з товариства / відчуження частки, то слід зазначити наступне. У нормах чинного законодавства, що передбачають державну реєстрацію змін до установчих документів, закріплено положення, що такі відомості, в першу чергу, є гарантією достовірності поданої про товариство інформації для третіх осіб. Але, слід зазначити, що при виході з товариства чи при відчуженні частки у особи виникають права та /або обов'язки по відношенню до товариства, а не щодо інших (третіх) осіб, що не відображає необхідності зведення моменту припинення корпоративних прав до моменту проведення державної реєстрації змін до установчих документів.

Якщо моментом виходу з товариства чи відчуження частки вважати прийняття рішення загальними зборами про зміну складу учасників товариства та внесення змін до установчих документів, то виникає питання щодо доцільності запровадження у законодавстві таких обмежень, як переважні права учасників на купівлю частки у статутному капіталі, можливість закріплення в установчих документах заборони переходу частки до третіх осіб – при відчуженні частки, а також надіслання учасником до това-

риства повідомлення про вихід у визначені законом або статутом строки – при виході з товариства.

Так, за загальним правилом, зміни до установчих документів вносяться самими учасниками, і, відповідно, для учасників зміна складу учасників набуває чинності з моменту прийняття рішення про внесення змін до установчих документів. Таким чином, законодавець зв'язав норму про те, що статут товариства повинен містити відомості про частки учасників товариства, з нормою про те, що зміна статуту належить до виключної компетенції загальних зборів учасників товариства. Оскільки зміни статуту приймаються загальними зборами учасників, такі зміни повинні припускати вибір [2, с. 89]. У такому разі впливає, що вихід з товариства чи відчуження частки обмежується ще й рішенням учасників товариства.

Але така обставина є не тільки ще одним обмеженням, але й фактично виступає негативним чинником. Адже вихід з товариства вважається одностороннім волевиявленням учасника. Тому внесення змін до установчих документів та їх державна реєстрація після закінчення строків повідомлення учасником про вихід з товариства має бути не правом, а обов'язком господарського товариства. При відчуженні частки така обставина є законною підставою для порушення прав третіх осіб, які добросовісно набули частку за договором, що зумовлюється зловживанням правом іншими учасниками, які не мають наміру допускати набувача частки до управління товариством. У такому разі особа, маючи у власності частку, не має можливості ані брати участь в управлінні товариством, оскільки в установчих документах не внесено змін про склад учасників, ані розпорядитися своєю часткою, оскільки відомостей про неї як про учасника ще не внесено до державного реєстру. Тобто, фактично, між моментом набуття права власності на частку і моментом набуття правового статусу учасника у товаристві існує значний проміжок часу. Тому найбільш доцільно застосувати правовий механізм, що обумовлював б можливість одномоментного припинення корпоративних відносин між учасником і товариством з моменту закінчення строків повідомлення

товариства шляхом подання заяви про вихід – при виході з товариства; визначити одномоментний перехід корпоративних прав від учасника до набувача, яким слід вважати момент укладення договору – при відчуженні частки. При цьому у чинному законодавстві необхідно закріпити положення, що змінюють процедуру виходу учасника з товариства та процедуру відчуження корпоративних прав за договором.

Правові наслідки виходу з товариства / відчуження частки. Правовим наслідком виходу з ТОВ є виникнення у товариства обов’язку щодо здійснення з учасником розрахунків на його вимогу. При виході з товариства учаснику виплачується вартість частини майна товариства, пропорційна його частці у статутному капіталі. Але у законодавстві не міститься прямої вказівки на те, яку вартість частини майна товариство має виплатити – балансову чи ринкову. У ч. 2 ст. 148 ЦК лише зазначається, що порядок і спосіб визначення вартості частини майна, що пропорційна частці учасника у статутному капіталі, встановлюються статутом і законом. Якщо звернутися до судової практики, то в п. 3. 5 Рекомендацій Вищого господарського суду України № 04-5/14 від 28.12.2007 року «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» зазначається, що майно підприємства обліковується на його балансі, де відображається вартість активів підприємства та джерел їх формування. Тому в основу розрахунку вартості частини майна товариства, належної до сплати учаснику, що виходить з товариства, за загальним правилом, повинна братись балансова вартість майна товариства, якщо положення про виплату дійсної (ринкової) вартості майна не закріплено у статуті. В той же час, у Рекомендаціях зазначається й те, що будь-який учасник товариства має право вимагати проведення з ним розрахунків, виходячи з дійсної (ринкової) вартості майна товариства, яка визначається шляхом проведення експертної оцінки майна. При відчуженні частки шляхом укладення договору купівлі-продажу учасник товариства здійснює продаж частки як учасникам, так й третім особам за од-

наковою ціною, що визначається виходячи із ринкової вартості частки учасника.

Таким чином, як при виході з товариства, так й при відчуженні частки, як правило, здійснюється виплата дійсної (ринкової) вартості частки учасника. Наведена обставина зумовлює для товариства значні складнощі, оскільки на практиці досить часто відбувається ототожнення двох різних механізмів, через які реалізується право на вихід з товариства та право на відчуження частки. Зазвичай, учасник пише до товариства заяву про вихід, що, як правило, посвідчується нотаріусом, та здійснює продаж частки за договором. В такій заяві зазначається, що у зв'язку з відчуженням своєї частки учасник бажає вийти з товариства. У результаті, отримуючи прибуток від продажу частки, учасник, який вийшов, звертається до товариства з вимогою виплатити частину майна пропорційну його частці. Але оформлення подібних заяв нотаріусом свідчить про нерозуміння ним правової природи такого явища, як відчуження частки. Адже вихід учасника з товариства та продаж частки мають різну правову природу та різні правові наслідки. По-перше, при здійсненні продажу частки у статутному капіталі учасник зобов'язується передати частку покупцю, а покупець оплатити вартість частки на ринкових засадах, визначених учасником. У разі продажу частки іншій особі учасник (продавець) втрачає право на отримання від товариства будь-яких виплат. По-друге, якщо при відчуженні частки товариство має право здійснити викуп частки учасника, то при виході учасника таке право товариства перетворюється в обов'язок останнього.

Враховуючи вищенаведене, доцільно було б передбачити на рівні законодавства перелік підстав, що обумовлювали б можливість здійснення учасником права на вихід, а саме: 1) якщо учасники товариства відмовилися скористатися переважним правом придбання частки (частини частки) у статутному капіталі товариства, запропонованої учасником товариства для продажу третім особам; 2) якщо статутом товариства заборонено відчужувати частку (частину частки) у статутному капіталі товариства третім особам; 3) якщо учасник товариства проголосував проти рішення

загальних зборів товариства про збільшення (зменшення) статутного капіталу; 4) якщо учасник товариства проголосував проти рішення загальних зборів товариства про реорганізацію товариства. Такий перелік підстав має бути вичерпним. Закріплення у нормах права зазначених підстав сприяло б єдності практики правозастосування щодо розмежування різнорідних правових конструкцій: виходу учасника з товариства та відчуження частки у статутному капіталі товариства.

1. Белов В. А. *Правопреемство в связи с законодательной концепцией квалификации имущественных прав как объектов гражданских прав* / В. А. Белов // *Законодательство: Практический журнал для руководителей и менеджеров*. – М.: Издательство «Главбух», 1998. – № 6. – 87 с.
2. Фатхутдинов Р. С. *Уступка доли в уставном капитале ООО: теория и практика [Текст]* / Р. С. Фатхутдинов. – М.: Волтерс Клувер, 2009. – 117 с.

Słania Adam

doktorant Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

REZYGNACJA Z FUNKCJI CZŁONKA ZARZĄDU SPÓŁKI KAPITAŁOWEJ

Pomimo ukazania się wielu opracowań dotyczących składania rezygnacji przez członków zarządu spółek kapitałowych oraz wielu wypowiedzi orzecznictwa problematyka ta stale wywołuje kontrowersje. W chwili obecnej nie ma wątpliwości co do tego, że rezygnacja członka zarządu jest jednostronną czynnością prawną i nie wymaga zatwierdzenia przez spółkę [1, s.4; 2, s. 44-46; 5, s. 460-462, 6], choć w praktyce zdarza się podejmowanie uchwał o przyjęciu rezygnacji. W dalszej kolejności należy stwierdzić, że do złożenia rezygnacji przez członka zarządu stosuje się przepisy o wypowiedzeniu zlecenia przez przyjmującego zlecenie tj. art. 746 § 2 i 3 kodeksu cywilnego. Wreszcie rezygnacja staje się skuteczna z chwilą zakomunikowania jej adresatowi. Przy czym dla swej skuteczności wymagane jest jej zakomunikowanie w taki sposób by adresat oświadczenia mógł się z nim potencjalnie zapoznać zgodnie